

Abdylhamydyň ýaponlar tarapyndan öldürilen agtygynyň gussaly kyssasy

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Abdylhamydyň ýaponlar tarapyndan öldürilen agtygynyň gussaly kyssasy
ABDYLHAMYDYŇ ÝAPONLAR TARAPYNDAN ÖLDÜRILEN AGTYGYNYŇ GUSSALY KYSSASY

1935-nji ýylyň awgust aýynda Nýu-Ýorkda agyr jenaýat edildi: Soltan Abdylhamydyň agtygy şazada Abdylkerim endi bolýan otelinde öldürildi. Ýaponlaryň «Türküstanyň imperatory» etmek islän iki çagaly şazadanyň käbir düşünişmezlikler sebäpli ýapon kontrrazwedkasy tarapyndan öldürilendigine ynanyldy.

Aýsingýoro Pui Hytaýyň iň soňky imperatorydy... Dünýä Pu Iniň hekaýatyny italýan režissýory Bernardo Bertolucciň 1987-nji ýylda surata düşüren we dokuz gezek «Oskar» baýragyna mynasyp bolan «Iň soňky imperator» kinofilminden öwrendi... Ol tagta iki ýaşynda çykyp, on sekiz ýaşynda sürgüne ýollanyldy.

Ýaponlar Ikinji jahan urşunyň öňüsyrasynda Pu Ini Manjuriýa äkidip, şol ýerde guran kukla hökümetiniň başyna oturdypdylar we 1934-nji ýylda imperator yglan edip, Manjuriýanyň imperatory edipdiler. Pu I uruşdan soň ruslara ýesir düşdi,

Hytaýa gaýdyp berildi we türmeleriň birinde birnäçe ýyllap sosializm ugrundan okadylyp, azatlyga goýberildi. Ol şondan soň ýönekeý hytaý raýatydy we 1967-nji ýylda aradan çykýança Pekinde bagbanlyk etdi.

• **Gorkularyna gaçdylar**

Pu Iniň Ýaponiýa başdan geçirmesi ýeke bolmady... Onuň ýanynda Stambuldandan gelen ýene iki sany imperator talaşgäri bardy we bu talaşgärleriň kimdigi häzire çenli onçakly bilinmän galdy, hemişe ýaşyryn bolup galdy... Ikinji jahan urşunyň öňüsyndasynda Gündogar Aziýanyň rus häkimiýetiniň astyndaky ýerleri basyp almak islän Ýaponiýa gurmaýy meýilleşdiren «guýruk» döwletleriniň hökümdarlygyna niýetlän talaşgärleri aristokratlaryň arasyndan saýlanyp alnypdy: Manjuriýanyň tagtyna Hytaýyň öňki imperatory Pu I, Türküstan bilen Mongoliýanyň tagtlaryna bolsa iki ýaş osmanly şazadasy – Abdyhamydyň agtyklary Abdylkerim we Orhan endi bolmalydy. Pu I Pekinden sürgüne ýollanan gününden bäri ýaponlar bilen bile hereket edýärdi, osmanly şazadalary bolsa Siriýada ýaşaýardylar... Şazadalar bilen ýaponlaryň hasabyna gatnaşygy köşgüň käbir öňki işgärleri ýola goýdy...

Olar Beýrutdan münen gämileri bilen birnäçe hepde ýol aşanlaryndan soň Hindistanyň we Singapuryň üstünden Ýokohama şäherine baryp düşdüler. Geljekki imperatorlary bu ýerde ýapon köşgüniň wekilleri garşylady. Hemmesi bile Tokio şäherine geçdiler, olaryň hormatyna agşamlyk naharlary berildi, ýapon mirasdüşeri tarapyndan kabul edildiler we tagtda oturdylyjak günlerine garaşyp başladylar. Hemme zat şondan soň başlady.

Ýaponlar bilen şazadalaryň arasynda düşünişmezlikler bolup geçdi, şazadalaryň tagt temasynyň ýerini jan gorkusy gaplap aldy. Abdylkerim bilen Orhan endi Hindihytaýyň gözlerden yrak portlarynyň birine geçip yzlaryny ýitirdiler. Şol ýerde hoşlaşyp, ýollaryny aýryp, iki aýry gämä mündüler. Abdylkerim endi Nýu-Ýorka, Orhan endi Buenos-Aýrese gitdi.

• **Ganlar içindäki jeset**

Ýöne olaryň yzynda bir rota ýapon jansyzy bardy... Jansyzlar

Günorta Amerikanyň sümme tokaýlarynda Orhan Ependini tapyp bilmediler, emma Abdylkerim ependini aňsat tapdylar. Ýaş şazada Nýu-Ýorkda kiçijik otelde bolýardy. Polisiýa 1935-nji ýylyň awgustynyň birinji hepdesinde gije şazadanyň gana bulaşyp ýatan jesediniň üstünden bardy. Onuň elinde bir sapaňça bardy we çekgesinden atylypdy. Ölümi maglumatnamalara «öz janyna kast edipdir» diýip geçenem bolsa, onuň ýakynlary we garyndaşlary «jenaýat» diýdiler we çöken Türküstan syýasatynyň aryny almak isleýän ýaponlary günäkärlediler.

- **«Uly ýalňyşlyklary goýberdik»**

Men bu Ýaponiýa başdan geçirmesini hadysanyň baş gahrymanlarynyň birinden – soňky ýyllarda türk raýatlygyna geçip Osmanogly familiýasyna geçen şazada Orhan ependiniň agzyndan kän gezek diňläpdim. Abdylhamydyň agtygy we Mongoliýa tagtynyň talaşgäri Orhan ependi «Ýalňyşlyk biziň özümizdedi» diýýärdi... «Kellede ýaşlyk göçgünü bardy. Ilki bilen-ä biz bolmajak hyýaly «tagtlary» kabul edip gaty erbet ýalňyşdyk. Netije mälim, men Braziliýa gaçyp janymy halas etdim, emma bolan biçäre Abdylkerime boldy».

Murat BARDAKÇY.

31.07.2013 ý. Taryhy makalalar